

Hizkuntz eskubideak

Ipar Euskal Herrian, 1997ko abenduan, bi erantzunen beha geunden. Gobernuak zerbait esan behar zigun Eurokartaz eta garapen eskemaz. Bi erantzunak hartu ditugu eguberrikari. Lehen J. Chirac presidentearenganik: «Ez du balio Konstituzioa aldatzea eskualde hizkuntzen laguntzeko. Ez du balio Eurokarta izenpetzea, gomendatzen dituen neurri asko betetzen ditugu». Bigarren erantzuna Ministerioarteko Kontseiluarengatik (CIAT): «Euskarari bai, baina dirurik ez, ez baita gure egitekoa». Urtats honetan bi urraspideren bidegurutzetan gara, eta orain nora jo? ¶

Eurokarta dela-ta

Europako Kontseiluak 1993ko uztailean bozkatu zuen eskualde hizkuntzen karta. 3. atalean agertzen dira 150 neurri aukeragarri hizkuntza gutituen alde, beren tokia aurki dezaten ikaskuntzan, komunikabideetan, zerbitzu publikoetan. Gobernuak izenpetzera gomituak dira gutienez 35 neurri onartuz. 5 legebiltzarrek onartuko dutelarik Eurokarta konbenio bilakatuko da eta nazioarteko legedian sartuko.

Frantziaren ikusmoldea ezaguna da. Estatu Kontseiluak epaitu zuen Eurokarta Konstituzioaren aurka doala bereziki administrazioaren eta justiziaren artikuluetan. Aitortuz hala ere bazirela 35 neurri onargarri. Non dago beraz oztopoa? Ez Eurokartaren 3. atalean, baina 2. atalean, printzipioetan. Nolazpait hemen daukagu hizkuntz demokraziaren aitortpena: herri hizkuntzen onarmena, lurraldetasunaren errespetua, jatorrizko hizkuntzaz jabetzeko eskubidea, Estatu mugez gaindiko harremanak. Atal honek Frantziako Konstituzioaren oinarriak inarrosten ditu.

Gaurko Konstituzioan badaude bi alderantzizko artikululu. 1992an aldatu zuten 2. artikulua, laikotasuna aipatu-eta, hau gehitzen du: «Errepublikaren hizkuntza frantsesa da».

Bestalde 1789ko Giza eta Hiritar Eskubideen Aitorpena konstituzionala da eta 11. artikulua dio:

Gogoetak eta iritziak adierazteko askatasuna, giza eskubideetan baliosena da. Beraz hiritar orok hitz egin dezake, idatz eta inprima askatasunean...

Ez ahantz 2. artikulua eginbide kolektiboa sortzen dela, 11. artikulua eskubide indibidual bat definitzen duelarik. Dena dela dirudi herri hizkuntzak bi artikulua hauen artean koka daitezkeela. Egia esan, Kontseilu Konstituzionalak (hau da legeen epaitegi gorena), hiruetan gutienez, 11. artikulua erabili du elebakartasun frantsesaren aurka, geroxeago ikusiko dugun bezala. ¶

Estatu zibikoak eta etnikoak

Hala ere herri hizkuntzen aurka doa Konstituzioaren «mito fundatzailea». Estatuaren nortasunari buruzko liburu batean irakurri nuen: «Nazio frantsesa zibikoa da, nozio alemana etnikoa delarik». Izen bat aldatuz esan dezakegu, Frantzia hiritarra dela, Espainia herritarra den bezala.

Alabainan 1978ko Konstituzio espainiarrak onartzen ditu herrialde autonomoak eta herrialdeetako hizkuntzak:

1. Gaztelera da Estatuaren hizkuntza ofiziala. Espainiar guztiek ezagutzeko eginbidea dute eta erabiltzeko eskubidea.
2. Espainiako beste hizkuntzak ere ofizialak dira bakoitza bere komunitate autonomoan, lekuko araudiaren arabera.
3. Espainiako hizkuntza ezberdinen altxorra ondare kulturala da, errespetatzeko eta zaintzeko dena.

Ondorioz (EAE) Euskal Autonomi Elkarteak erabaki zuen Euskeraren erabilpena arautzeko legea (1982):

2. Euskal Herriak euskera du berenezko hizkuntza.
3. Euskal Herriko Autonomi-Elkartearen hizkuntza ofizialak euskera eta gaztelania dira.

Frantzian ezin da horrelakorik asma ere. Konstituzioaren arabera hiritar guztiak berdin dira legearen aurrean eta ez dago bitarteko erakunderik hiritarren eta Errepublikaren artean, ez etniarik, ez erlijioidegorik, ez herrialderik, ez eta ere mintzakidegorik. Hor daude adierazpen askatasuna eta elkarretaratze eskubidea, baina bakoitzaren hautuz, eskubide hauek indibidualak baitira. Ezin da euskara inposatu eskoletako programetan, are gutiago zerbitzu publikoetan, erabaki horrek hizkuntz komunitate bat sorbailezake.

J. Chirak presidentek, aurtengo urtats agiantzetan berriz ere errepikatu du: «Frantzia inoiz ez da komunitate multzo bat izanen». Lehen esan zuen: «Federalismoa ez dago kultura frantsesean». Irizpide fundatzaile honengatik nazioarteko eskubidean Frantziak ez ditu beretzat onartzen ez gutiengorik, ez eta ere kultur eskubide kolektiborik.

Gainera 2. artikuluko laiktasuna kontuan hartu behar da. Ez dago estatu erlijiorik, ez eta ere kultura ofizialik. Estatu funtziona daiteke erlijiorik gabe, ez haatik hizkuntzarik gabe. Hortakotz frantsesa da Errepublikaren hizkuntza funtzionala. Ez gutiago, baina ez gehiago. Tubon-en 1994ko legeak antolatzeaz zuen «frantsesera ofizial» bat, Gobernu zaindari. Kontseilu Konstituzionalak ez du elebakartasun frantsesa onartu, adierazpen askatasunaren izenean. Tokirik ba ote dago herri hizkuntzentzat? ¶

Lurraldearen garapen eskema

Abenduaren 15eko CIATean Euskal Herriaren garapen eskema onartu digute. Zer dago Parisko Olentzeroren zakuan? Estatuak ekartzen dizkigun 32 milioi liberetarik (800 milioi pezeta) 26 milioi kulturgintzarentzat dira (650 milioi pezeta): Jakobe bideak, Irisarriko ospitalea, Hazparneko arkeologitegia, antzokiak, liburutegiak, Euskal Kultur Erakundea (EKE).

Hots diru asko parentzentzat, milioi erdi bat funtzionatzeko. Euskalgintza ere aipatu zen, gogo ona adieraziz. Baina dirurik ez, euskara ez delakotz CIATen esku. ¶

Hizkuntz antolaketa

«Euskal Herria 2010» prospektiban, 4 urtez gogoeta sako-
nak egin ziren lurraldeaz, bereziki euskaltasunaren eraginaz
ekonomia garatzeko, nortasun kolektiboak zer duen ikuste-
korik modernitatearekin, zergatik familiako hizkuntz trans-
misioak huts egiten duen.

1996ko inkesta soziolinguistikoak erantzun batzuk
eman zizkigun eta frogatu hizkuntz politikaren beharra:
Iparraldean euskaldunen kopurua gainbehera doala adinare-
n arabera (% 11 gazteengan) EAEn gora doalarik abiadura han-
dian (% 33 gazteengan, % 45 haurrengan). Hizkuntz antola-
ketaren eskema moldatu genuen, Hegoaldea eredutzat har-
tuz, 40 kideko lan talde zabalean: hautetsi, irakasle, ardura-
dun, euskaltzain, euskaltzale.

Idazkaritzak hizkuntz politika onargarri bat, «ideolo-
giarik gabekoa» (*politiquement correct*), laburbildu zigun, bi
hizkuntzetan, lau ardatz nagusiren inguruan:

- euskal ikaskuntzaren eskaintza orokorra,
- hizkuntz paisaia euskalduntzea, seinaleak eta toponimia,
- euskal komunikabidea indartzea,
- elibitasunaren sarrera progresiboa zerbitzu publikoetan.

«Ideologia» izpi bat ere utzi ziguten, ofizialtasuna,
onarmena eta lurraldetasuna sinbolikoki bederen aipatuz:

Lehentasuna duten norabide hauei esker, euskararen aldeko
politikarako zutabeak eraik daitezke, ofizialki onartuz norta-
sun hizkuntzak hartzen duen oinarritzko estatutua: «Euskal
Herriko hizkuntza euskara da». ♣

Hizkuntz Kontseilua

Noren esku ezar hizkuntz plangintza hau? Garapen
Kontseiluaren ahulezia da Iparraldea estaltzen duen egitura
politikoaren falta. Orduan kulturgintzarentzat EKE sortu
genuen bezala, euskara antolatzeko Hizkuntz Kontseilua
asmatu genuen, EKE eredutzat hartuz.

Behar-beharrezkoa da legitimitate osoa ukanen duen egitura bat sortzea. Hori dela-eta, egitura honek bere baitan bilduko ditu Euskal Herriko hautetsiak, Hezkuntza Nazionaleko ordezkariak, elkarteak eta ikaskuntza pribatua, arlo honetako adituak, euskaltzainak adibidez. Hau da Hizkuntz Kontseilua sortzeko xedea.

Erakunde erabakitzaile honek euskarari eman lioke onarmen publikoa *de facto*. Hemengo Hautetsien Kontseiluak finantzamendu txostena erabaki zuen, euskal idazkaritza teknikoa, barnealdeko lau ikastolak eta beste.

Estatuaren erantzunaren zain geunden. Hizkuntz eske- ma onartu zen CIATen punduz puntu, adibidez euskarazko ikaskuntza:

Akademiako inspektoretzari ahalak emanen dizkiogu Estatuaren erantzun baikorra eta sistematikoa betetzeko, gizartearen eskaera segurki egiaztatua balin bada.

Hizkuntz kontseiluaz hitzik ez. Bi mendez euskal departa- mendua ukatzen diguten bezala, boterearen itxura ere ez digute utzi nahi. Euskaraz arduratuko dira, nondik? Paristik edo Pautetik. A bai ! Euskal Herri lurraldea (*pays* «*Pays Basque*») eskaintzen digu CIATek baina botererik gabe eta dirurik gabe. ¶

Gizartearen eskaera

Erironka berria da euskara zerbitzu publikoetan sartzea. Eta beharrezkoa, administrazioa eredu nagusia delakotz gizartearen antolaketarako, Estatu legalista honetan. Euskara udale- txean eta ospitale publikoan sartzten badira, klinika pribatuek eta saltegiek onar lezakete. Urraspide hau aurreratuz, lanpos- tu berriak irekiko dira euskara dakitenentzat, ospe handiko lanpostuak gainera, arduradun, irakasle, itzultzaile, saltzaile. Bestenaz zergatik ikas erabiltzen ez den hizkuntza?

Borroka zaila da. Deixonne legeak (1951) eskoletako atea ireki zituen herri hizkuntzei. Komunikabideen pribati- zazioak (1981) hertz uhainak ireki zituen lekuko irratiei, eta orduan sortu ziren Iparraldeko hiru euskal irratia. Zer gerta-

garritasun dauka 3. hizkuntz iraultza batek, elebitasuna zerbitzu publikoetan sartzeko? Dakigularik administrazioa dela Errepublikak frantsesaren ikur eta tresna nagusia.

Hala ere, frantsesa Konstituzioan finkatu den pundutik, hiru lege bozkatu dira, Kortsikaren Estatutuaz, Polinesiaiko hizkuntzez eta hizkuntza frantsesaz, tokiko hizkuntzak onartu dituztenak. Lekuko Tubon legea (1994) frantsesaren zaintzeko:

21. Lege honek neurriak aplikatzen ditu Frantziako eskualde hizkuntzen legeak eta araudiak errespetatuz eta hizkuntza hauen erabilera ez du debekatzen.

Paueko konstituzionalistek kontsulta eman digute frogatuz herri hizkuntzen erabilera posible dela administrazioan bi printzipio betez: erabiltzaileen nahia eta eskusotasun eza (*le volontariat et la non-exclusivité*). Herri hizkuntza erabil daiteke, 1. baldintza, gizartearen eskaera baldin bada eta inori inposatu gabe, ikaskuntzan bezala. Gainera, 2. baldintza, herri hizkuntza frantsesaren gehigarri da, harrera zerbitzuetan edo informazioan. Akta ofizialentzat ere elebitasun sinbolikoa erabilgarri da baina epaitegian frantseseko idazkiak du bakarrik balio.

Bidea ez da erraza. Orain arte abertzalego politikoa edo/eta kulturala daramagu. Gaur egun abertzalego juridikoa antolatu behar dugu, legea gure alde ezartzeko eta herri hizkuntzak Konstituzio frantsesean kokatzeko, gutienez ondare kultural gisa, Konstituzio espainiarraren 3. artikuluan bezala.

Hizkuntz legea beharrezkoa da, baina legea ez da nahikoa hizkuntza gutitu baten salbatzeko. Alde hortarik EAEko hizkuntz legearen eta Kataluniako lege berriaren arteko ezberdintasuna gogoetagarri da. Gasteizko arduradun batek esplikatu dit: «Ezin da berdina izan herritarren % 80 katalanera dakitelarik eta hemen laurdena euskaltzale delarik». Hots hizkuntzaren geroa hiztunen eskuetan dago, hiztunen ahoan hobeki esanez.

Datorren apirilean *Deiadar* elkarretaratzeak bilduko ditu euskararen zaintzale guztiak, herrixketan eta Baionako karrketan ofizialtasuna eskatuz. Ikusiko dugu zein den gizartearen eskaera onarmen publikoaren alde. ♣